

причетні до створення, керівництва і фінансування злочинних угруповань, а також особи, які мають статус «зłodія у законі». Необхідно також криміналізувати дії іноземців з можливістю застосування до осіб, які незаконно знаходяться на території України, кримінального покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років.

Список бібліографічних посилань:

1. Українська правда URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2019/02/18/7206958>.

2. Сайт відділу комунікації поліції Києва URL: <https://www.npu.gov.ua/news/golovne/stolichni-operativniki-zatrimali-zlodiya-u-zakoni-nukrigalskogo/>.

УДК 343. 132

Віктор Миколайович КИСЕЛЬОВ,

викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЯКА ПІДОЗРЮЄТЬСЯ У СКОЄННІ ЗЛОЧИНУ

Проблема правового регулювання інституту затримання у кримінальному процесі України на етапі інтеграції до світової спільноти є досить актуальною, оскільки дослідження правозастосовної практики правоохоронних та судових органів свідчить про те, що даний примусовий захід застосовується достатньо широко. З урахуванням того, що затримання особи пов'язане із втручанням у сферу її конституційного права на свободу та особисту недоторканність, виникає потреба у створенні ефективного механізму захисту прав затриманої особи, що матиме позитивний вплив на стан дотримання закону органами, що здійснюють боротьбу зі злочинністю.

Найбільш значущою гарантією прав людини, встановленою ст. 29 Конституції України, є право на свободу та особисту недоторканність. Статтею 29 Конституції України встановлено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання

захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 29 Конституції України майже повністю відтворює положення ст. 5 «Право на свободу та особисту недоторканність» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція), прийнятої відповідно до Загальної декларації прав людини. В Україні Конвенція набула чинності 11.09.1997 р.

Для забезпечення кримінального провадження главою 18 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено можливість вжиття до підозрюваних у скоєнні злочинів осіб запобіжних заходів. Загальні положення про запобіжні заходи та їх перелік наведено у ст. 176 КПК України, частиною другою якої встановлено, що тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному цим Кодексом.

Незважаючи на те, що у КПК України закріплено принцип забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, затримання є чи не найпоширенішим способом зловживання правами людини, оскільки працівники правоохоронних органів часто переходять межу, визначену чинним законодавством України, а затримані в свою чергу не знають своїх прав та впливових методів захисту.

КПК України встановлено, що затримання може бути здійснене після винесення відповідної ухвали слідчого судді (суду), а у виняткових випадках, визначених статтями 207, 208 КПК України, – і без винесення такої ухвали.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Відповідно до вимог ст. 213 КПК України уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи, або може здійснити таке повідомлення самостійно, проте без порушення вимоги щодо його негайності. При цьому, незалежно від причин та обставин затримання, затримана особа повинна бути якнайшвидше доставлена до слідчого судді для вирішення подальших дій: обрання запобіжного заходу чи звільнення.

Важливою точкою відліку є момент затримання (ст. 209 КПК України), що має значення для багатьох процесуальних моментів, а тому визначається не днем, а конкретною годиною і хвилиною, при цьому загальний строк затримання не може перевищувати 72-х годин (ст. 211 КПК України).

Оскільки затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (статті 207, 208 КПК України) без ухвали слідчого судді часто стає відправним пунктом у кримінальному провадженні відносно окремого громадянина, то допущені при затриманні помилки обов'язково фіксуються стороною захисту та у повній мірі використовуються на більш пізніх стадіях провадження у її протестній діяльності, у тому числі і при зверненнях до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

На жаль, розглядаючи заяви громадян України про порушення вимог ст. 5 Конвенції, ЄСПЛ у переважній більшості справ встановлює порушення Україною вимог положень пунктів 1, 3, 4 зазначеної статті Конвенції, у результаті чого у справі «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10. 02. 2011 р.) зазначив, що порушення Україною положень ст. 5 Конвенції мають системний характер.

Порушення вимог п. 1 ст. 5 Конвенції були констатовані у таких рішеннях ЄСПЛ, як «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10.02.2011 р.), «Нечипорук і Йонкало проти України» (рішення ЄСПЛ від 21.04.2011 р.), «Савін проти України» (рішення ЄСПЛ від 16. 02. 2012 р.), «Смолик проти України» (рішення ЄСПЛ від 19.01.2012 р.), «Корнейкова проти України» (рішення ЄСПЛ від 19.01.2012 р.), «Кравченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 23.02.2012 р.), «Третьяков проти України» (рішення ЄСПЛ від 29.09.2011 р.), та багатьох інших.

У практиці ЄСПЛ щодо дотримання положень п. 1 ст. 5 Конвенції встановлено вимогу, щоб позбавлення свободи було «законним», з дотриманням «процедури, встановленої законом». У цьому аспекті Конвенція відсилає до норм національного законодавства, але вимагає, щоб при будь-якому позбавленні свободи забезпечувалася мета ст. 5 Конвенції, зокрема захист осіб від свавілля.

Однією з найпоширеніших помилок органу досудового розслідування є неповідомлення щойно затриманій особі суті підозри до моменту складання протоколу затримання або вручення письмового повідомлення про підозру, що є порушенням вимоги ч. 4 ст. 208 КПК України, а також вступає у протиріччя зі статтею 5 Конвенції, яка встановлює засади негайності повідомлення про сутність підозри не лише під час будь-якого арешту, але й під час затримання (справа ЄСПЛ – «Нечипорук і Йонкало проти України»).

Подальше невідображення сутності підозри у протоколі затримання призводить до права сторони захисту вимагати виключити такий протокол з числа доказів як отриманий із суттєвим порушенням прав

людини (ст. 87 КПК України). Необхідність опису підстав затримання (підозри) у протоколі затримання визначена ч. 5 ст. 208 КПК України, при цьому суттєвість визначення підозри у протоколі підкреслюється ЄСПЛ у своєму рішенні у справі «Корнейкова проти України».

Отже, будь-яка особа може бути затримана, проте виключно у випадках, у порядку та з підстав, які чітко визначені чинним законодавством України. При цьому необхідно пам'ятати про ключові права особи, яку затримано, і не допускати їх порушення.

Слід зазначити, що завідомо незаконне затримання, привід є злочином, передбаченим ст. 371 Кримінального кодексу України, за скоєння якого передбачена кримінальна відповідальність від позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років або обмеження волі на строк до трьох років (ч. 1 ст. 371 КК України), до позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ч. 3 ст. 371 КК України).

Таким чином, незважаючи на те, що питання нормативно-правового регулювання правовідносин, пов'язаних із затриманням особи, досить детально врегульовані чинним законодавством України із врахуванням міжнародної практики застосування кримінального процесуального законодавства, практична реалізація цього інституту з боку уповноважених службових осіб правоохоронних органів потребує подальшого удосконалення.

Список бібліографічних посилань:

1. Конституція України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, 01. 06. 2013. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13>.

4. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.